

Editörden/Editorial

Modernleşme ve Müzik Sayısını Sunarken

Gündelik yaşam içinde sıklıkla kullanılmalarına karşılık modernlik, modernleşme ve modernizm terimleri arasındaki ayrım çoğu kez dikkate alınmaz. Modernlik genellikle Rönesans ile ortaya çıkan bir süreç olarak kabul edilip eski Yunan ve Roma uygarlıklarıyla bağlantılı biçimde tanımlanır. Alman toplumbilim kuramının bakış açısından modernlik, ilerici, ekonomik ve yönetsel ussallaştırma yanında toplumsal dünyanın ayrımlaştırılması anlamına gelir. Weber, Tönnies ve Simmel'e göre bunlar modern kapitalist sanayi devletinde ortaya çıkmış süreçlerdir. Kısacası Batı'da 18. yüzyıl civarında gelişen, o zamanlardan bu yana da toplumsal, ekonomik, siyasal dizgeler demetine gönderme yapan bir şemsiye terim olarak alınabilir modernlik. Modernleşme ise sanayileşmede temellendirilmiş toplumsal gelişim aşamalarını ifade etmek için kullanılır çoğunlukla. Modernleşme, genişleyen kapitalist dünya pazarının sürüklediği bilimsel keşiflerle teknolojik yeniliklerin, sanayideki ilerlemelerin, nüfus hareketlerinin, kentleşmenin, ulus-devletin, kitlesel siyasal hareketlerin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan sosyoekonomik değişimlerin bir toplamıdır. Modernizm kavramına gelindiğinde yüzyılın başlarında ortaya çıkmış, yakın zamana gelinceye kadar çeşitli sanat dallarına egemen olmuş sanatsal hareketle birlikte anılan özel bir kültürel ve estetik biçimler dizisiyle ilintilidir. Madan Sarup'un da dediği gibi, "klasizmle karşı bilinçli olarak gelişmiş, gerek deneyimin gerek yüzeydeki görünüşün ardındaki gizli doğruyu bulma amacının üzerine önemle eğilmiştir."¹ Modernizmin ayırt edici özellikleri arasında estetik bir özbilinç yanında estetik bir düşünümSELLİK şeklinde özetlenebilir (Sarup, 2010, s. 184–185).

Modern düşüncenin kökenleri 17. yüzyıla kadar uzanır. Montaigne'nin *Denemeleri* (1580), Francis Bacon'un *Advancement of Learning* (1605) ve *Novum Organum*'u (1620) ve Descartes'in *Metot Üzerine Söylevi* (1637) gibi eserler modern düşüncenin kilometre taşlarıdır. Doğa, zaman ve insan anlayışının değişiminin habercisidir bu çalışmalar. Örneğin Bacon, modern zamanların dünyayı eskilerin hayal dahi edemeyeceği şekilde dönüştürdüğü büyük icatlardan matbaa, barutlu silah ve pusulaya övgüler yağdırırken, yeni dönemi inşa eden maddi gelişmelere işaret eder. Ayrıca, insani olaylar üzerinde hiçbir imparatorluğun, hiçbir mezhep ya da yıldızın bu keşiflerden daha güçlü etki bırakmadığı ileri sürer.

18. yüzyılın ikinci yarısında, zaman ve tarih kavramındaki değişim modernlik kavramının önünü açtı. Kant, Turgot, Concorcet ve takipçilerinin bu yüzyıl boyunca geliştirdikleri ilerleme düşüncesi modernlik düşüncesinin de harcıını oluşturdu. Bu yüzyılda Krishan Kumar'ın da belirttiği gibi "Tanrı Kenti'ni yeryüzüne indirmekle kalmayıp aynı zamanda Hristiyan zaman kavramını da dünyalaştırarak dinamik bir tarih felsefesine dönüştürdü." Modern zamanlar, artık insanın yeryüzündeki öyküsüne hayırlısıyla son verecek bir bitap düşmüş insanı varoluşun son aşaması olarak görülmüyordu. Modernlik artık insanlık tarihinin hayati bir noktası olarak kabul ediliyordu (Kumar, 2010, s. 101). Modernleşme yepyeni bir kurgu içinde gündelik hayatı ve siyasetin niteliğini değiştirirken kültürel ve sanatsal anlamda da sonuçlar doğurdu. Bireyin tarihsel algısı değişirken var ettiği sanatın içeriğinin aynı kalması beklenemezdi. Bunun etkileri resim ve toplumsal değişimlerden en fazla etkilenen müzikte de görülebiliyordu.² Her gün yeni vasıyetlerin yazıldığı

1 Modernleşme ve klasizmle bakış farklı şekillerde temayüz edebilmektedir. Örneğin Bacon'un eskiye bakışı da reddiye üzerine dayanmaz. Tam tersine der Bacon, "eskiler olan biz modernleriz, çünkü dünya tarihinin daha uzun bölümünden en fazla yararlananla, o birikimi en fazla kullananlar eskiler değil biziz. Hakikat zamanın kızyasa eğer, hakikate daha yakın sayılması gerekenler, zamanın daha erken bir noktasında yer alanlar değil biziz." Oysa Descartes bu konuda Bacon gibi düşünmez. "İnsanın Bağımsızlığının İlanı" bilgisi yalnızca insan aklı temelinde yeniden inşa etmek için masanın üzerini temizlemek gerektiğini söylerken, geçmişin tümüyle reddini de gündeme getiriyordu. Bu konuda Bacon'dan daha uzlaşmaz bir tavır sergileyen Descartes gençken öğrendiği Yunan edebiyatını unutmasıyla övünüyor ve *Metot Üzerine Söylevi* adlı eserinin birinci bölümünde eskilerden vazgeçtiğini ilan ediyordu. Ona göre, "Eskiçağda yapılanları gereğinden fazla bir merakla inceleyenler, bugün kendi aramızda yapılanlardan habersiz kalırlar." (Kumar, 2010, s. 97–98).

2 Baudelaire'in modernite değerlendirmesi, Constantin Guys adlı ressam üzerine kaleme aldığı övgü dolu bir makale olan "Modern Hayatın Ressamı" adlı metinde karşımıza çıkar. 1859/1860 yıllarında yazdığı, ilk kez 1863 yılında yayımlanan bu yazısında "modernite" kavramını ortaya atan Baudelaire, okura şunu itiraf etmektedir: "... Zihnimdeki düşüncüyü ifade edecek daha uygun bir sözcük bilmiyorum." Baudelaire, moderniteyi hem modern hayatın bir "niteliği" olarak, hem de sanatsal girişimin yeni bir hedefi olarak görüyordu (Simmel, 2008, s. 10).

ve gelen yeni günün bir önceki gün yazılmış olanı hükümsüz kıldığı bir dünyada müzik yeni koşullarda yeniden üretilme yoluna gidiyordu.

Sosyoloji dergisinin 2017 yılı içindeki üç sayısının müzik üzerine hazırlanması görüşü gündeme geldiğinde, bu düşüncelerden hareketle bir sayısının da modernleşme ve müzik olması kararlaştırıldı. Amacımız toplumların zaman ve mekân algılarında zıtlıklar inşa ederek, birey ve dünya anlayışlarında köklü değişimler yaratan modernleşme sürecinin müzik yaşamı üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmektir. Dinleme eylemiyle özdeşleşen müzik, sesin ve duyuşsal işitme yetisinin ses malzemesidir. Ancak kimi zaman müzik düşünsel bir etkinlik olarak görülmez ve onun toplumsal rolü arka plana itilir. Kavramsal soyutlama yapma becerisini simgeleyen müzik, kendi iç sisteminin dönüşümüne yönelik eğilimi disiplinlerarası çalışmalarda gösterecektir. Her kültürün toplumsal-tarihsel koşullarının gündemi, kendi müziğine anlamlar yükler. Böylece müzik, sadece ses malzemelerinin araçsallaştırılarak kullanıldığı bir sanat olmaktan çıkar. Bu işlevsel durumu ona ayrı görevler tayin eder ve değişimlerin yaşanacağı zaman dilimlerinde müzik değişimlerden payını alır. Sosyoloji Dergisinin bu sayısında, geç Batı Avrupa'dan Osmanlı ve İran'a kadar olan coğrafi alanda modernleşmenin müzikal yapılar üzerinde yarattığı etkiler ele alınmaktadır. Yazılılarıyla katkıda bulunan müzikolog ve tarihçilerin meseleleri ele alış biçimlerinde, kullanılan malzemenin yorumlanmasında mensup olunan disiplinin açık etkileri görölse dahi tümünde ana eksenin modernleşme ve müzik ilişkisi üzerinden şekillendiği görülecektir.

***

Ateş Uslu, "Richard Wagner'in Siyasal Düşünceleri: Modernite Eleştirisi ve Ulusal Sanat Anlayış" başlıklı makalede, kendi döneminin yaygın müzikal estetiğini ve opera konvansiyonlarını reddetmiş ve "bütünsel sanat eseri" (Gesamtkunstwerk) kavramı üzerinden kendi "müzikal drama" anlayışını geliştirmiş olan Wagner'in siyasi düşüncesinin gelişimine, başka bir ifadeyle, sanat ve siyaset arasında kurduğu ilişkiye odaklanıyor. Sanatçının özellikle gençlik dönemini temsil eden romantik operalarından hareketle, onun sanat felsefesinin modernite ve kapitalizm yorumları ile ne şekilde bağlantılı olduğunun incelendiği bu makalede; Wagner'in 1848 devrimlerini izleyen on yıl boyunca aldığı bir dizi teorik eserde geliştirdiği düşüncelerle, 1850'li yılların sonundan itibaren kaleme aldığı ve bestelediği eserler, dönemin siyasal gelişmeleriyle paralellikleri de dikkate alınarak incelenmektedir.

Selman Benlioğlu, "Modernleşme Sürecinde İktidar-Müzisyen İlişkisi: III. Selim ve II. Mahmud İçin Bestelenen Medhiyeler" başlıklı makalesinde ise Osmanlı modernleşmesinin erken dönemlerinde sanatın patronojina mercek tutuyor. Osmanlı dönemi müzik yaşamında büyük rolü bulunan seçkinlerin, özellikle de sultanların himayesinin, müzik kurumları ve üretimi üzerindeki etkileri bu yazıda ayrıntılı biçimde inceleniyor. Türk müziğinin klasizminin zirvesi olarak kabul edilen geç 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk yarısında bestekâr hamî ilişkileri medhiyeler üzerinden değerlendirilmeye açılırken, modernleşmenin sanatçı-patron ilişkilerinde ne tür farklılıklar yarattığı da sorgulamaya açılıyor.

Osmanlı son yüzyılında Rum Ortodoks müziğinin modernleşmesi üzerine çalışmalarıyla tanınan Merih Erol, "The Greek-Turkish Musical 'Rapprochement' of the 2000s and Approaches to Ottoman Musical Heritage" makalesinde, bazı sosyal bilimcilerin geçtiğimiz on yılda "Yunanistan-Türkiye Yakınlaşması" olarak adlandırdıkları süreci müzik kültürü açısından inceliyor. Burada sunulan malzeme, Osmanlıca mülâkatlardan, gazetelerden, konferans kataloglarından ve CD metinlerinden toplanan verileri içeriyor. Temmuz 2007 ve Mart 2008 tarihleri arasında dokuz Yunan ve altı Türk müzisyenle/müzikologla görüşme sonucunda hazırlanan makale, Osmanlı müzik mirası algılarını, Yunanistan ve Türkiye'de ulusal kimliklerin oluşumu ve ifade edilmesi, geçmiş algıları ve kolektif hafıza ile 1980'lerden itibaren meydana gelmiş toplumsal ve siyasi değişimlerin bağlamında irdeliyor. Çalışmanın ana temasını, Osmanlı şehir müziği üzerine söylemler oluşturup, buna ek olarak *rebetiko* ve *smyrneiko* türlerine de yer veriliyor.

Akın Kiren, “Nasirüddin Şah Dönemi (1848-1896) İrani’nda Modernleşme ve Meşruiyet Araçlarından Biri Olarak Müzik” başlıklı makalesinde, 19. yüzyılda monarşiler için ortak bir sorun olarak yükselen meşruiyet krizini aşabilmek için gelenek icadı kapsamında müziğin resmi ritüellerle olan ilişkisini Kaçar İran’ı örneğinde ele alıyor. Burada yazar, tıpkı Osmanlı, Avusturya ya da Rusya’da olduğu gibi törenlerin yeni bir bakış ve kurgu içinde ne şekilde organize edildiğini anlatırken, müziğin bu sürece eşlik edişini ayrıntılı biçimde analiz ediyor. Tanzimat sonrası Osmanlı modernleşmesinin müzik kurumları üzerindeki izleri dikkate alındığında, Kaçar İran’ındaki modernleşmenin müziğe etkileri Osmanlı-İran karşılaştırması için de imkânlar sunuyor.

Namık Sinan Turan, “19. Yüzyılda İmparatorluk, Kolonyalizm ve Opera” başlıklı makalesinde, 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılışında sergilenmek üzere ünlü İtalyan besteci Giuseppe Verdi’ye ısmarlanan Aida operasında Mısır’ın ne şekilde sergilendiğini inceliyor. Said’in *Oryantalizm*’inde tartıştığı gibi, Batının sömürge ağıyla nesneleştirdiği Doğu’yu aynı zamanda sergilenen bir objeye dönüştürme süreci, antik Mısır’da geçen bir aşk hikâyesini konu edinen Aida operası üzerinden tartışılıyor. Böylelikle, 19. yüzyıl Avrupa’sında güçlü bir düşünme pratiği oluşturan operanın; tekrarlar yoluyla, her zaman askeri araçlarla fethedilemeyen yerleri kültürel olarak ele geçirebilmek için kullanılan, başka uluslarla ilgili klişeler yaratmış bir pratik biçiminde gördüğü işleve dikkat çekiliyor.

Z. Gülçin Özkişi, “Ekspresyonizm ve Müzik: 20. Yüzyılın İlk Yarısında II. Viyana Okulu Çevresinde Gelişen “Yeni Müzik” Yaklaşımı ve Müzikal Modernizm” başlıklı makalesinde, 19. yüzyıl programlı müzik yöneliminin sonunu işaret eden Ekspresyonizmin müzikteki yansımalarına mercek tutuyor. Sıklıkla Romantizmin en son ve aşırı hali olarak görülebilse de; 20. yüzyılın doğa ve toplumsal değerlerden sancılı kopuşlarını yansıtan Ekspresyonizmin erken modernizmin bir parçası olarak değerlendirildiği makalede, Ekspresyonistlerine ortak bir müzikal dil güvencesinin ortadan kalktığına ve hem biçim hem de armoninin birer bireysel mücadele konuları haline geldiğine yönelik tutumlar müzik sosyolojisi perspektifinden tartışmaya açılıyor.

Modernleşme ve müzik gibi son derece girift bir meselede içerik olarak eksiksiz bir dergi hazırlanması iddiası gerçekçi olmayacaktır. Bununla birlikte, farklı coğrafya ve kültürlerde müziğin toplumsal değişimler karşısında tıpkı politik kültür ve ideolojik söylemler gibi ne şekilde değişimler geçirdiğine yönelik farklı alanlarda çalışan uzmanların kalemlerinden çıkmış yazıların ilgiyle okunacağı ve bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Burada öncelikle *Sosyoloji Dergisi*’nin bu sayısına yazılarıyla katkı sunan yazarlarımıza teşekkür ederiz. Derginin 2017 yılındaki üç sayısının müzik üzerine hazırlanması konusunda hassasiyet gösteren ve bu konuda bizleri teşvik eden *Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. İsmail Coşkun*’a da teşekkür etmek bizler için keyifli bir görevdir. Yine derginin hazırlanışı ve yazıların incelenmesi konusundaki yardımlarından dolayı hakemlerimize teşekkür ederiz. Müzik ve sosyoloji özel sayısının hazırlanmasında uzmanlık alanlarıyla da katkılarını sunan Yardımcı editörlerimiz Yrd. Doç. Dr. Bilen Işıktaş, Dr. Akın Kiren ve her türlü teknik sorunun çözümünde cömertçe yanımızda olan Ar. Gör. Fatih Karakaya emeklerini esirgemediler. Kendilerine teşekkürler ederiz.

Son olarak, Türkiye’de müzikoloji alanında değerli katkılarda bulunan ve yetiştirdiği birçok öğrenci ile disiplin olarak müzikolojinin gelişimine silinmez izler bırakan çok yakın zamanda kaybettiğimiz değerli dostumuz, hocamız Prof. Şehvar Beşiroğlu’na, kubbede bıraktığı sada için sonsuz saygılarımızı ifade etmek bizler için yerine getirilmesi gereken gönül borcudur. Sayının hazırlanması sırasında yaşamının en ağır sınavıyla mücadele ederken bile gönderdiğimiz her yazıyı dikkatle inceleyip raporlarını hazırlayan, katkısını esirgemeyen Prof. Şehvar Beşiroğlu Hocamızı, minnet ve rahmetle bir kez daha anıyoruz.

Prof. Dr. Namık Sinan Turan
Sayı Editörü

Kaynakça

- Kumar, K. (2010). *Sanayi sonrası toplumdun post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları* (M. Küçük, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Sarup, M. (2010). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm: Eleştirel bir giriş* (A. Gece, Çev.). İstanbul: Kırk Gece Yayınları.
- Simmel, G. (2008). *Modern kültürde çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.